DOI : https://doi.org/10.5281/zenodo.17553496

ମୂଳ ପ୍ରବନ୍ଧ

ଉତ୍ତର ଓଡ଼ିଶାରେ ଦଧିନାଟର ପ୍ରଭାବ

ଦମୟନ୍ତୀ ଜେନା

ସଂକ୍ଷିପ୍ତସାର :

ଓଡ଼ିଶାର ଭୌଗୋଳିକ ପରିଚୟ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଉତ୍ତର ଓଡ଼ିଶା କହିଲେ ବାଲେଶ୍ୱର, ମୟୂରଭଞ୍ଜ, ତତ୍ ସଂଲଗ୍ନ ପଶ୍ଚିମ ବଙ୍ଗଳାର ମେଦିନୀପୁର ଜିଲ୍ଲାନ୍ତର୍ଗତ ଦକ୍ଷିଣ-ପଶ୍ଚିମାଂଶ ଓ ଝାଡ଼ଖଣ୍ଡ ରାଜ୍ୟର ସିଂହଭୂମି ଜିଲ୍ଲାର କିଛି ଅଞ୍ଚଳକୁ ବୁଝାଏ । ଭାରତର ଉତ୍ତର ପୂର୍ବ ଦିଗରେ ଅବସ୍ଥିତ ଯାଯାବର ଗୋପାଳ ଜାତି, ଭାରତକୁ ବୈଶ୍ୟବୃତ୍ତି ହେତୁ ଆସାମ-ବେଙ୍ଗଲ ମଧ୍ୟଦେଇ ପ୍ରବେଶ କରିଥିବା ଐତିହାସିକ ବିବର୍ତ୍ତନ କଲେ ଜଣାଯାଏ । ଦକ୍ଷିଣ ଏସିଆରୁ 'ଆଭୀର' ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ଆଗମନ ଓଡ଼ିଶାକୁ ହୋଇଥିବା କଥା ସମାଲୋଚକ ଡକ୍ଟର ପ୍ରଦୀପ୍ତ ପଣ୍ଡା, 'ରାସ ପଞ୍ଚାଧ୍ୟାୟୀ' ପୁସ୍ତକରେ ମତ ପ୍ରଦାନ କରିଥାନ୍ତି । ଆଭୀରମାନଙ୍କ ଭଗବତ୍ ମାର୍ଗ ଥିଲା ଭକ୍ତି କୈନ୍ଦ୍ରିକ ସରଳ ମାର୍ଗ । ଭାରତକୁ ପଶ୍ଚିମ ଦିଗରୁ ଆଗତ ଦ୍ରାବିଡ଼ ମାନଙ୍କ ପବନ ଆଧାରୀ ସାଧନା ଶୈବ ମାର୍ଗ, ଉତ୍ତରରୁ ଆଗତ ଆର୍ଯ୍ୟମାନଙ୍କର ଜ୍ଞାନ ମାର୍ଗ, ଦକ୍ଷିଣର ଅଷ୍ଟ୍ରିକମାନଙ୍କ ତନ୍ତ୍ର ମାର୍ଗ ବେଶ୍ କଠିନ ମାର୍ଗ ଲାଗୁଥିବା ବେଳେ ଏହି ଭକ୍ତି ମାର୍ଗକୁ ସରଳ ମଣିଷ ଅଧିକ ଗ୍ରହଣ କରିଥିବା କଥା କୁହାଯାଇପାରେ। ଏହି ଭକ୍ତି ଧର୍ମକୁ କୃଷ୍ଣକୈନ୍ଦ୍ରିକ ବୈଷ୍ଣବ ମାର୍ଗ ବୋଲି ମଧ୍ୟ କୁହାଯାଏ । ବୈଷ୍ଣବ ଧର୍ମର ଭାକ୍ତିକ ବିଭାଗରେ କୃଷ୍ଣ ଲୀଳାକୁ ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ଦିଆଯାଉଥିବା ବେଳେ ଲୋକନାଟକରେ ଦଧିନାଟର ପରମ୍ପରା ଭିତରେ ଏହା ଜଡ଼ିତ ହେବା ସ୍ୱାଭାବିକ । ଯେହେତୁ ଲୋକ ନାଟକ ଦୃଶ୍ୟ ଏବଂ ଶ୍ରବ୍ୟ ଏଣୁ ଅଧିକ ଲୋକାଦୃତ । ଏଣୁ ଧର୍ମ ପରମ୍ପରାକୁ ପ୍ରଚାର ପ୍ରସାର କରିବା ଅର୍ଥରେ ଲୋକ ନାଟକ ଥିଲା ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଅବଲମ୍ବନ । ଏଥିପାଇଁ କୁହାଯାଇପାରେ ଦଧିନାଟ ହେଉଛି ଭକ୍ତି ଧର୍ମ ପ୍ରଚାରର ଏକ ପାରମ୍ପରିକ ଅଙ୍ଗ ।

ପ୍ରମୁଖ ଶବ୍ଦାବଳୀ:

ଆଭୀର, ଦଧିନାଟ, ଗୋପାଳ, ଭାଣ୍ଡ, ସଂକୀର୍ତ୍ତନ, ଆମ୍ବଡାହି, ଗଉଡ଼, ବୈଶ୍ୟଚେତନା, ପ୍ରଲେପ, କନ୍ଦଳ, ବୃଷ୍ଣି, ଲନ୍ଦବଂଶ, ଶ୍ରାଦ୍ଧକର୍ମାଣି, କଉଡ଼ି, ମୃତାହ, ଭର୍ଝା ।

ମଣିଷ ସାଧାରଣ ଗୋଷ୍ଠୀଗତ ଜୀବନରୁ ଯାଯାବର ଜୀବନଯାପନ କରୁଥିଲା ବେଳେ ଯେତେବେଳେ ସମଷ୍ଟିଗତ ଜୀବନ ଭିତରକୁ ଗଲା ବିଭିନ୍ନ ଗୋଷ୍ଠୀର ଜୀବନ ପ୍ରଣାଳୀର ସମ୍ମିଶ୍ରଣ ଘଟିଲା । ଯାହା ଫଳରେ ଏକ ସୁସ୍ଥ ସମାଜ ପ୍ରକ୍ରିୟା ତିଆରି ହୋଇପାରିଲା । ଏହି ସୁସ୍ଥ ସମାଜ ପ୍ରକ୍ରିୟାରେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଜୀବନ ଦର୍ଶନ ସମ୍ମିଶ୍ରଣ ହେଲା । ସଂସାରର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଜୀବ ପାଇଁ ଆହାର, ନିଦ୍ରା, ଭୟ, ମୈଥୁନ ଏକ ପ୍ରାକୃତିକ କ୍ରିୟା ହୋଇଥିବା ବେଳେ ଆହାର ପ୍ରସ୍ତୁତି ପ୍ରଣାଳୀ ଖାଦ୍ୟ ଅନ୍ୱେଷଣ ସୁସଂଗଠିତ ହେଲା । ନିରାପଦ ନିଦ୍ରା ହେତୁ ସୁସ୍ଥ ବିଶ୍ରାମ କରିଲା । ସଙ୍ଗଠିତ ଗୋଷ୍ଠୀ ଜୀବନ ହେତୁ ନିର୍ଭୟ ହେଲା ଓ ସମାଜ ସଂହିତା ହେତୁ ପ୍ରକୃତିକୁ ନିୟନ୍ତ୍ରଣ କରିପାରିଲା । ଯାହାର ଫଳ ସ୍ୱରୂପ ମଣିଷର ମସ୍ତିଷ୍କରେ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱ ବୃଦ୍ଧି ହେଲା । କ୍ରମ ବିବର୍ତ୍ତନ ରୂପରେ ଆଜିର ପ୍ରଜ୍ଞାଶୀଳ ମଣିଷର ରୂପାନ୍ତରଣ ହୋଇଛି । ଯେଉଁମାନଙ୍କୁ ଦୁର୍ଲଭ ଜୀବ ବୋଲି କୁହାଯାଏ ।

ଏହି ପ୍ରବନ୍ଧକୁ ଅନ୍‌ଲାଇନରେ ପଢିବାପାଇଁ ପ୍ରବେଶ କରନ୍ତୁ

Quick Response Code:

Available online at :
https://pracheenews.com/

DOI:
https://doi.org/10.5281/zenodo.17553496
Article No - BPP00350

ଯୋଗାଯୋଗ :
ଦମୟନ୍ତୀ ଜେନା, ଗବେଷିକା,
ରେଭେନ୍ସା ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ, କଟକ
Email: jenadamayanti321@gmail.com
ORCID ID: https://orcid.org/0009-0002-6927-5902

This is an open access journal, and articles are distributed under the terms of the Creative Commons Attribution Non Commercial Share Alike 4.0 License, which allows others to remix, tweak, and build upon the work non commercially, as long as appropriate credit is given and the new creations are licensed under the identical terms.

For reprints contact: *pracheepatrika@rediffmail.com*

ପ୍ରାପ୍ତି	ସମୀକ୍ଷିତ	ଗୃହୀତ	ପ୍ରକାଶିତ
୩.୦୬.୨୦୨୫	୧୮.୦୭.୨୦୨୫	୨୫.୦୯.୨୦୨୫	୧.୧୦.୨୦୨୫

ଏହି ପ୍ରବନ୍ଧକୁ କିପରି ଉଦ୍ଧୃତ କରିବେ : ଜେନା, ଦମୟନ୍ତୀ, ୨୦୨୫। ଉତ୍ତର ଓଡ଼ିଶାରେ ଦଧିନାଟର ପ୍ରଭାବ। ବାସ୍ତବତାର ପରିପ୍ରକାଶ ପ୍ରାଚୀ। ଭାଗ :୧୧, ସଂଖ୍ୟା: ଛ, ପୃଷ୍ଠା : ୬୧-୬୪।

ମଣିଷର ଗୋଷ୍ଠୀଗତ ଜୀବନର ଅନୁଭୂତି ଓ ଜୀବନଚର୍ଯ୍ୟାର ପାରିଭାଷିକ ରୂପ ଭାବେ ଆମେ ମୌଖିକ ଲୋକସାହିତ୍ୟକୁ ଦେଖିଥାଉ । କଥିତ ଭାଷାର ଅନ୍ତରାଳରେ ଏହି ଲୋକସାହିତ୍ୟ ଧାରା ସମୟ କ୍ରମେ ଗତିଶୀଳ ହେବା ସ୍ୱାଭାବିକ । ବିଶେଷତଃ ଲୋକସାହିତ୍ୟର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଥିଲା ସମାଜରେ ଏକ ସାଂସ୍କୃତିକ, ଧାର୍ମିକ, ବିଚାର ଶକ୍ତିଯୁକ୍ତ ଓ ପାରମ୍ପରିକ ଇତିକଥାକୁ ପ୍ରଚାର ପ୍ରସାର କରିବା ଲୋକସାହିତ୍ୟରେ ଲୋକଗୀତ, ଲୋକ ଗଳ୍ପ, ଲୋକ କାହାଣୀ, ଲୋକ ନାଟକ, ଢଗଢମାଳି, ନାଁ ଦିଆ, ପ୍ରହେଳିକା, ପ୍ରବାହ, ପ୍ରବଚନ ଆଦିକୁ ଲୋକସାହିତ୍ୟ ସମୀକ୍ଷକମାନେ ଆଲୋଚନା କରିଥାନ୍ତି । ସେହି ଦୃଷ୍ଟିରୁ ବିଚାର କଲେ ଜଣାଯାଏ ଲୋକଗୀତ ସାଧାରଣ ଜୀବନଚର୍ଯ୍ୟାକୁ ନେଇ ଗଢ଼ି ଉଠିଥିଲା । ଲୋକ ଗଳ୍ପ ବା ଲୋକକାହାଣୀ ପିଲାଙ୍କର ବୌଦ୍ଧିକ ବିକାଶ ଦିଗରେ ସହାୟକ ହୋଇଥିଲା । ଜୀବିକାର ବ୍ୟସ୍ତବହୁଳ ସ୍ଥିତିରୁ ନୃତ୍ୟ, ସଙ୍ଗୀତ, ସଂଳାପ ସଂଯୋଜିତ ହୋଇ ଲୋକନାଟକ ସୃଷ୍ଟି ହେଲା । ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସଂଗୃହତୀ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଲୋକନାଟକର ମୌଳିକ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟକୁ ଖୋଜିଲେ ତାହା ଆମ ସମାଜ ବ୍ୟବସ୍ଥାକୁ ସୁଦୃଢ଼ କରିବା ସହ ଧାର୍ମିକ ବିଧି ବ୍ୟବସ୍ଥାର ମହତ୍ତ୍ୱ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟକୁ ନମନୀୟ କଳା ମାଧ୍ୟମରେ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରିବା ପାଇଁ ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଥିଲା । ସେ ଦୃଷ୍ଟିରୁ କେତେବେଳେ ଶୈବ ଧର୍ମ, କେତେବେଳେ ଶାକ୍ତ ଧର୍ମ, କେତେବେଳେ ଜ୍ଞାନ ଧର୍ମ ପୁଣି କେତେବେଳେ ଭକ୍ତି ଧର୍ମକୁ ଲୋକକଳା ମାଧ୍ୟମରେ ସାଇତି ରଖିଛନ୍ତି ଲୋକ ସାହିତ୍ୟକାରମାନେ । ଯାହା ଫଳରେ ଲୋକ ସାହିତ୍ୟରେ ଯୋଡ଼ି ହୋଇଗଲା ରାମଲୀଳା, କୃଷ୍ଣଲୀଳା, ପାଲା, ଦାସକାଠିଆ, ଘୋଡ଼ା ନାଚ, ଚଇତି ପର୍ବ, ଦଧିନାଟ ଇତ୍ୟାଦି ।

ଦଧିନାଟ ପରମ୍ପରା ଭକ୍ତି ମାର୍ଗରେ ବୈଷ୍ଣବ ଧର୍ମ ତତ୍ତ୍ୱକୁ ପ୍ରସାର କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥିଲା ବୋଲି କୁହାଯାଇପାରେ। ଏହି ଦଧିନାଟ ଓଡ଼ିଶାର ପୂର୍ବ ପଡ଼ୋଶୀ ରାଜ୍ୟ ବେଙ୍ଗଲରୁ ଓଡ଼ିଶାକୁ ପ୍ରବେଶ କରିଥିଲା । ଭକ୍ତି ଧର୍ମ ପ୍ରଚାର କରିବା ଥିଲା ଏହାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ । ବିଶେଷତଃ ମୃତାହ କର୍ମରେ ଯେଉଁ ଦଧିନାଟ କରାଯାଏ ତାହା ପାରମ୍ପରିକ । ଭାଣ୍ଡରେ ଦଧି ରଖି ସେଥିରେ ଯେଉଁ ଆମ୍ବଡାହି ରଖାଯାଇ ଭାଣ୍ଡରେ ଚୂନ ପ୍ରଲେପ ଲଗେଇ ଭିତରେ କଉଡ଼ି ପକେଇ ମୃତକ ପରିବାରର ମଙ୍ଗଳ କାମନା କରାଯାଉଥିଲା । ଭାଣ୍ଡକୁ ଶରୀର, ଦଧିକୁ ସମର୍ପଣ, କଉଡ଼ିକୁ ବ୍ରହ୍ମ ପୁରୁଷ ଓ ଆମ୍ବଡାହିକୁ ପ୍ରକୃତିର ପ୍ରତୀକ ରୂପରେ ଗ୍ରହଣ କରାଯାଉଥିଲା । ତେଣୁ ଦଧିନାଟ ବୈଶ୍ୟ ଚେତନାକୁ ସାଇତି ରଖିବାର ଏକ ପାରମ୍ପରିକ ବିଧି ବ୍ୟବସ୍ଥା ବୋଲି କୁହାଯାଏ ।

ଆଭୀର ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ସହ ଦଧିନାଟର ସମ୍ପୃକ୍ତି :

ଭକ୍ତିଯୁଗରୁ ଦଧିନାଟ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଛି । ଏହି ଦଧି ସଂସ୍କୃତି ଗୋପାଳ ଜାତିର ଏକ ଜୀବିକାଯୁକ୍ତ ପାରିବେଶିକ ପରମ୍ପରା । ଗୋପାଳ ଜାତିର ଇତିହାସ ଦେଖିଲେ ଜଣାଯାଏ ଏହି ଜାତି ଏକ ଯାଯାବର ଜାତି । ମହାଭାରତ ଯୁଗର ବହୁ ପୂର୍ବରୁ ଏମାନେ ଭାରତର ବିଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନରେ ବସତି କରି ନିଜର ବ୍ୟାପାର କରି ଶେଷରେ ଅନେକ ଅଂଚଳକୁ ଦଖଲ କରି ରାଜୁତି କରୁଥିବାର ପ୍ରମାଣ ମିଳେ । ଗୋପାଳକୁ ଗଉଡ଼ ଜାତି ବୋଲି କୁହାଯାଏ । ଗୃହପାଳିତ ଜୀବ ଛେଳି, ମେଣ୍ଢା, ଗୋରୁ ଗାଇ, ଏପରିକି ମଇଁଷିମାନଙ୍କ ପାଖରୁ ଦୁଗ୍ଧ ସଂଗ୍ରହ କରି ସେମାନେ ବିଭିନ୍ନ ଦୁଗ୍ଧଜାତ ସାମଗ୍ରୀ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରି ବିଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନରେ ହାଟ ବସେଇ ସେହି ସାମଗ୍ରୀ ବିକ୍ରୟ କରି ନିଜର ଜୀବିକା ମେଣ୍ଟାଉ ଥିଲେ । ବିଶେଷ କରି ଗଉଡ଼ ଗୋଷ୍ଠୀର ଝିଅ ବୋହୂମାନେ ଏଇ ସବୁ ସାମଗ୍ରୀ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରୁଥିବା ବେଳେ ପୁରୁଷମାନେ ବିଭିନ୍ନ ବଜାରକୁ ନେଇ ଏହାକୁ ବିକ୍ରୟ କରୁଥିଲେ ଓ ନିଜେ ଲହୁଣି ବା ଲବଣିକୁ ପାନୀୟ ଭାବେ ବ୍ୟବହାର କରୁଥିଲେ। ଗ୍ରୀଷ୍ମ ଋତୁରେ ପାଣିର ଅଭାବକୁ ମେଣ୍ଟାଇବା ପାଇଁ କ୍ଷୀରକୁ ଦୁହାଁଇ ସେଥିରୁ ବାହାରୁ ଥିବା ପାଣି ଅଂଶ ଘୋଳକୁ ସର୍ବସାଧାରଣ ପାନୀୟ ଭାବେ ବ୍ୟବହାର କରୁଥିଲେ । ଧୀରେ ଧୀରେ ଏମାନଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ବୃଦ୍ଧି ହେବାରୁ ବିଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନରେ ବସତି କରି ରହିଥିବା କଥା ପ୍ରମାଣ ମିଳେ । କ୍ରମେ ଏମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କନ୍ଦଳ ହେବାରୁ ଏହି ଜାତି ଦୁଇ ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ ହୋଇଥାଇ ପାରନ୍ତି । ଏଣୁ ଆମ ପୁରାଣ ପୋଥିରେ ଗଉଡ଼ ବା ଗୋପାଳ ଜାତି ବୃଷ୍ଣି ବଂଶ ଅନ୍ୟ ଏକ ଲନ୍ଦ ବଂଶ ଭାବରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଛି । ଲନ୍ଦ ବଂଶରେ ଗୋପାଳମାନେ ଥିଲେ ବୁଦ୍ଧିମାନ । ଦଳପତି ବା ସର୍ଦ୍ଦାରଙ୍କ ନିର୍ଦ୍ଦେଶକୁ ଅକ୍ଷର ଅକ୍ଷର ପାଳନ କରୁଥିଲେ । ବିଭିନ୍ନ ଜାତି ସହିତ ସେମାନଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧ ହୋଇଥିଲା । ସୋମବଂଶୀ ରାଜାମାନେ ସେମାନଙ୍କୁ ପ୍ରଶ୍ରୟ ଦେଉଥିବା ମହାଭାରତରେ ପ୍ରମାଣ ଅଛି । ବିଭିନ୍ନ ଜାତିର କନ୍ୟାମାନଙ୍କୁ ଗ୍ରହଣ କରି ଯାଦବ ଜାତି ସହ ମିଶ୍ରଣ କରାଇଥିବା କୃଷ୍ଣ ଚରିତ୍ରକୁ ଐତିହାସିକ ଚରିତ୍ର ଭାବେ ଗ୍ରହଣ କରାଯାଏ । ମହାଭାରତ ସମରରେ କୃଷ୍ଣଙ୍କ ବୁଦ୍ଧି ଓ ଶକ୍ତି ପ୍ରଦର୍ଶନ ସେମାନଙ୍କୁ ଭାରତରେ ଏକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଅଧିକାର ଦେଇଥିଲା ।

ଏହି ଗୋପାଳ ଜାତିକୁ କେତେକ ସମାଲୋଚକ ଆଭୀର ସଂପ୍ରଦାୟ ସହିତ ଜଡ଼ିତ କରନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଦଳପତିଙ୍କୁ ଲନ୍ଦ ବୋଲି କୁହାଯାଉଥିଲା । ଏହି ଲନ୍ଦ ଶବ୍ଦଟି ଅପଭ୍ରଂଶ ହୋଇ ନନ୍ଦ ଶବ୍ଦରେ ରୂପାନ୍ତରିତ ହୋଇଥାଇପାରେ । ଦଳପତିଙ୍କ ପୁତ୍ରକୁ କ୍ରିଷ୍ ବୋଲି କୁହାଯାଉଥିଲା । କ୍ରିଷ୍ ଶବ୍ଦଟି ପରବର୍ତ୍ତୀ ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ

କୃଷ୍ଣ ବୋଲି ନାମିତ ହୋଇଛି । ଦଳପତି ବା ସର୍ଦ୍ଦାରଙ୍କ ପୁତ୍ରଙ୍କୁ ଯୁବରାଜ ବୋଲି କୁହାଯାଉଥିଲା । କୃଷ୍ଣ ଶବ୍ଦଟି ଯୁବରାଜ ଭାବେ ଗ୍ରହଣୀୟ । ଯିଏକି ଆକର୍ଷଣର ମୂଳବିନ୍ଦୁ । ଦଳପତିଙ୍କ ପୁତ୍ର ଭାବେ ସମସ୍ତ ଆଭୀର ସମ୍ପ୍ରଦାୟର କୃଷ୍ଣ ଥିଲେ ସ୍ନେହର ଅଧିକାରୀ । ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳରେ କୃଷ୍ଣର କର୍ମକାର ଜୀବନ ତାଙ୍କୁ କେବଳ ଆଭୀର ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ପ୍ରଭୁତ୍ୱ ଦାନ କରିନି ବରଂ ବୈଷ୍ଣବ ସମ୍ପ୍ରଦାୟରେ ପ୍ରଭୁ ଭାବେ ରୂପାନ୍ତରଣ କରାଇଛି । ଏହି କୃଷ୍ଣ କୈନ୍ଦ୍ରିକ ଧର୍ମଧାରା କ୍ରମେ ଭକ୍ତିବାଦ ଓ କର୍ମବାଦର ପ୍ରତୀକ ଭାବେ ଲୋକ ସାହିତ୍ୟକାରଙ୍କ କଥନରେ ପ୍ରବେଶ କରିବା ସ୍ୱାଭାବିକ । କେତେକ ବିବରଣୀ ଅନୁଯାୟୀ ଏହି ଆଭୀର ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ଜ୍ଞାନମାର୍ଗୀ ମୁନି, ଋଷିମାନଙ୍କ ଯଜ୍ଞ ବିଧିରେ ଆବଶ୍ୟକୀୟ ଘୃତ ଯୋଗାଇ ଦେଉଥିବା କଥା ଦେଖିବାକୁ ମିଳିଥାଏ ।

ବୈଷ୍ଣବ ପରମ୍ପରା ଓଡ଼ିଶାରେ ପ୍ରବେଶ କାଳ ପ୍ରାୟତଃ ପଞ୍ଚମ ଶତାବ୍ଦୀ ବୋଲି ଅନୁମାନ କରାଯାଏ । ଆର୍ଯ୍ୟ ନୀତିରେ ସମାଜ ଗଠନ ପାଇଁ ଯେଉଁ ସଂହିତା ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେଲା ସେଥିରେ ଅନେକ ବୈଷ୍ଣବ ପନ୍ଥୀ ରହିଥିବାର ଜଣାଯାଏ । ସାମାଜିକ ଜୀବନ ଗଠନ ସହ ଧାର୍ମିକ ଜୀବନ ପ୍ରଣାଳୀରେ ଭକ୍ତି ଧର୍ମର ପ୍ରବେଶ ହେତୁ ଦଶମ, ଏକାଦଶ ଶତାବ୍ଦୀ ବେଳକୁ ଓଡ଼ିଶାରେ ବୈଷ୍ଣବ ଚେତନାର ପ୍ରବେଶ ଘଟିଲା । ଦ୍ୱାଦଶ ଶତାବ୍ଦୀ ବେଳକୁ ଏହାର ଏକ ପୂର୍ଣ୍ଣ ରୂପ ଓଡ଼ିଶାରେ ବିକଶିତ ହୋଇଥିବା କଥା ଯାଜପୁର ଜନ୍ମିତ ଜୟଦେବଙ୍କ ଲିଖିତ ସଂସ୍କୃତ 'ଗୀତ ଗୋବିନ୍ଦ'ରେ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ ।

ସମର୍ପିତ ଭକ୍ତି ଧର୍ମ :

ଆଭୀର ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ଥିଲେ ସମର୍ପିତ ପ୍ରୀତିର ଆଧାରୀ । କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଈଶ୍ୱର ଜ୍ଞାନ କରି ତାଙ୍କ ପାଖରେ ସମର୍ପିତ ହୋଇ ଶାନ୍ତି ଓ ସୁରକ୍ଷା ସେମାନେ ଖୋଜୁଥିଲେ । କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ମଝିରେ ରଖି ରାସ କରିବା ବା ନୃତ୍ୟ କରିବା ପରମ୍ପରା ଏମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥିଲା । ଋତୁଚକ୍ରର ପରିବର୍ତ୍ତନ ସହ ତାଳଦେଇ ଏମାନେ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ପରମ୍ପରା ସୃଷ୍ଟି କରିଥିଲେ । ଓଡ଼ିଶାର ତନ୍ତ୍ର କୈନ୍ଦ୍ରିକ ଶାକ୍ତ ଉପାସନା ବିଧି ସହ ବୈଷ୍ଣବ ଧର୍ମ ବିଧିର ମିଳନରେ ଏହାର ସମୃଦ୍ଧି ଘଟିଥିବା କୁହାଯାଇପାରେ । ନାରୀମାନେ ଥିଲେ ଆଭୀର ଜାତିର ପୂଜ୍ୟ । ଭକ୍ତି ଧର୍ମ ନାରୀମାନଙ୍କ ପାଖରେ ସ୍ଥାପିତ ହୋଇ ପୁରୁଷଙ୍କୁ କର୍ମ ସମ୍ପାଦନର ମୂଳ ବୋଲି କୁହାଯାଉଥିଲା । କର୍ମ ସହିତ ଭକ୍ତି ଓ ପରେ ଜ୍ଞାନ ଦର୍ଶନ ଓ ଯୋଗ ଦର୍ଶନ ମିଳିତ ହୋଇ ସନାତନତ୍ୱ ସୃଷ୍ଟି ହେବା କଥା ଅସ୍ୱୀକାର କରାଯାଇ ପାରେନା ।

ସଂକୀର୍ତ୍ତନ ଶବ୍ଦକୁ ବ୍ୟାଖ୍ୟା କଲେ ଜଣାଯାଏ (ସମ୍-କୃତ=ପ୍ରଶଂସା କରିବା-ତନ) ବା ସମ୍ୟକ ରୂପେ ଗୁଣାଦି କଥନ, ଗୁଣ କଥନ ଜନିତ ବନ୍ଦନା, ନାମୋଚ୍ଚାରଣ, ଇଷ୍ଟନାମ ବନ୍ଦନା ଇତ୍ୟାଦିକୁ ବୁଝାଏ । ଓଡ଼ିଆରେ କୃଷ୍ଣାଦି ଦେବଲୀଳା ବିଷୟକ ଯଥା ନାମଗାୟନକୁ ସଂକୀର୍ତ୍ତନ କୁହାଯାଏ । ଏହି ସଂକୀର୍ତ୍ତନ ପରମ୍ପରା ସମର୍ପଣକୁ ମୂଳ ଆଧାରୀ ତତ୍ତ୍ୱ ଭାବେ ଗ୍ରହଣ କରାଯାଇଥାଏ । ମୃଦଙ୍ଗ ବଜାଇ, କୃଷ୍ଣ ନାମ ସଙ୍ଗୀତ ଗାଇ ନୃତ୍ୟ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରି ବିଭିନ୍ନ ଗୃହରେ କୃଷ୍ଣ ଲୀଳା ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବା ଏହାର ମୂଳ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଥିଲା । କୀର୍ତ୍ତନ ଶେଷରେ ଦଧି ନୃତ୍ୟ ଓ ଦଧିଭାଣ୍ଡ ଧରି ସ୍ୱଳ୍ପ ବୟସର ପୁଅ ଝିଅଙ୍କୁ କୃଷ୍ଣ ରାଧାର କଳ୍ପିତ ରୂପ ନେଇ ଗୃହକର୍ତ୍ତାଙ୍କ ପରିବାରର ମଙ୍ଗଳ କାମନା କରିବା ଏକ ପ୍ରକାର ବିଧାତା ପରିବାରର କଲ୍ୟାଣ ପାଇଁ ସମସ୍ତ ସଦସ୍ୟଙ୍କ ମୁଣ୍ଡରେ ଦଧି ସିଞ୍ଚନ କରିବା ଓ ପ୍ରଣାମୀ ନେବା ଭିତରେ ଏକ ପ୍ରକାର ଗୁଜୁରାଣ ମେଣ୍ଟାଉଥିବା ବେଳେ ଭକ୍ତି ଧର୍ମର ପ୍ରଚାର ପ୍ରସାର ମଧ୍ୟ ହୋଇପାରୁଥିଲା ।

ବିନିମୟ ମୁଦ୍ରା ଭାବେ କଉଡ଼ି ପ୍ରଚଳନ କାଳରୁ ଏହି ପରମ୍ପରା ହୋଇଥିବା କୁହାଯାଇପାରେ । ବିନିମୟ ମାଧ୍ୟମ ଭାବେ ମୁଦ୍ରା ପ୍ରଚଳନ ପରେ ଦଧିଭାଣ୍ଡରେ ମୁଦ୍ରା ପକାଇବା ବିଧି ଆସିଲା । ପ୍ରଥମେ ଅସାମ ଓ ବେଙ୍ଗଲରେ ଏହି ପରମ୍ପରାର ଗ୍ରହଣୀୟତା ଥିବା ବେଳେ ପଡ଼ୋଶୀ ଜିଲ୍ଲା ଭାବେ ଉତ୍ତର ଓଡ଼ିଶାରେ ଏହି ପରମ୍ପରାର ପ୍ରଚଳନ ଦେଖାଗଲା । ଗୌଡ଼ ଦେଶରୁ ଆଗତ ମହାପ୍ରଭୁ ଚୈତନ୍ୟଙ୍କ ବୈଷ୍ଣବ ଧର୍ମ ମାଧ୍ୟମରେ ଭକ୍ତି ଧର୍ମକୁ ପ୍ରଚାର କରିବା ହେତୁ ଓଡ଼ିଶାରେ ବୈଷ୍ଣବ ଧର୍ମ ପ୍ରସାର ହୋଇଥିଲେ ବି ସଂକୀର୍ତ୍ତନ ପରମ୍ପରାରେ ପ୍ରଣୀତ ଦଧିନୃତ୍ୟ ବା ଦଧିଭାଣ୍ଡ ଭଙ୍ଗା ପ୍ରକ୍ରିୟା କେବଳ ଉତ୍ତର ଓଡ଼ିଶାରେ ପ୍ରଚଳିତ ହେବା ସ୍ୱାଭାବିକ ।

ସଂକୀର୍ତ୍ତନ ବିଧିରେ କୃଷ୍ଣନାମ ଗାୟନ ସହିତ ଶେଷ ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ଦଧିଭାଣ୍ଡ ଧରି ରାଧା କୃଷ୍ଣ ନାଚିବା ସହିତ ଗୃହର ସମସ୍ତ ସଦସ୍ୟ ନାଚୁଥିଲେ । କୃଷ୍ଣ ବିଗ୍ରହ ସମ୍ମୁଖରେ ଦଧି ଭଙ୍ଗାଯାଇ ନିର୍ଗତ ପାଣି ଉପରେ ସମସ୍ତ ସଦସ୍ୟ ଗଡ଼ି ଯାଉଥିଲେ । ଏହା ହିଁ ଭକ୍ତି ମାର୍ଗର ଏକ ବିଶେଷ ଲକ୍ଷଣ । ବିଶେଷତଃ ମୃତାହ କର୍ମର ଏକାଦଶ, ଦ୍ୱାଦଶ ଦିବସ, ବାର୍ଷିକୀ ପାଳନ ଓ ଶ୍ରାଦ୍ଧ କର୍ମାଣୀରେ ଏହି ସଂକୀର୍ତ୍ତନ ବିଧି ଜରୁରୀ କରାଯାଇଥିବା ବେଳେ ଏବେ ଗୃହ ଶାନ୍ତି, ଗ୍ରାମଶାନ୍ତି କିମ୍ବା ଗୋଷ୍ଠୀ ଶାନ୍ତି ପାଇଁ ସଂକୀର୍ତ୍ତନକୁ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦେବା ସହିତ ଦଧି ନୃତ୍ୟକୁ ବହୁମୁଖୀ କରାଯାଇଛି । ସମ୍ପ୍ରତି ଏହା ଲୋକନୃତ୍ୟ ନରହି ସମଷ୍ଟି ନୃତ୍ୟ ଭାବେ ପରିଗଣିତ ହୋଇଗଲାଣି । ବସ୍ତୁବାଦୀ ଜଗତରେ ଅସୂୟା କବଳିତ ବିଜ୍ଞାନୀ ମଣିଷ ଭିତରେ ବ୍ରହ୍ମ ସମର୍ପିତ ଚେତନାର ଜାଗୃତି ପାଇଁ ଏହି ଦଧିନାଟ ପରମ୍ପରାର ବିଶେଷ ମୂଲ୍ୟ ଆଧୁନିକ ସମାଜ ଗ୍ରହଣ କଲେ ଓ ଦଧିନାଟର ମୌଳିକ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟକୁ ବୁଝିପାରିଲେ

ଭକ୍ତି ହିଁ ଶକ୍ତିର ମାଧ୍ୟମ ହୋଇ ପାରିବ । ଏହା ଅନସ୍ୱୀକାର୍ଯ୍ୟ ।

ସହାୟକ ଗ୍ରନ୍ଥସୂଚୀ :

୧. ଡକ୍ଟର ପାଢ଼ୀ ବେଣୁଧର, ଲୋକସାହିତ୍ୟ ଓ ଲୋକସାହିତ୍ୟ ତତ୍ତ୍ୱ, ପ୍ରାଚ୍ୟ ସାହିତ୍ୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠାନ, ଦ୍ୱିତୀୟ ସଂସ୍କରଣ-୨୦୨୧ ।

୨. ଡକ୍ଟର ମିଶ୍ର ଅଜୟ କୁମାର, ଓଡ଼ିଆ ଲୋକସାହିତ୍ୟ ଓ ଲୋକସଂସ୍କୃତି, ବିଜୟିନୀ ପବ୍ଲିକେଶନ୍ସ, ଦ୍ୱିତୀୟ ସଂସ୍କରଣ-୨୦୧୭ ।

୩. ପ୍ରଧାନ କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର, ଓଡ଼ିଆ ଲୋକସାହିତ୍ୟ ଓ ଲୋକସଂସ୍କୃତି, ବିଦ୍ୟାପୁରୀ, ସପ୍ତମ ସଂସ୍କରଣ-୨୦୧୭ ।

ସାକ୍ଷାତକାର :

୧. ଅଧ୍ୟାପକ ସାହୁ ଦୟାନିଧି, ପାଲାଗାୟକ, ପ୍ରବଚକ, ଓଡ଼ିଆ ବିଭାଗ ମୁଖ୍ୟ, ଜଗାଇ କଲେଜ, ବାଲେଶ୍ୱର ।

୨. ଗିରି ବଜେନ୍ଦ୍ର ନାଥ - ଶିଶୁ ସାହିତ୍ୟିକ, ଓଡ଼ିଶା ସାହିତ୍ୟ ଏକାଡ଼େମୀ ପୁରସ୍କାର ପ୍ରାପ୍ତ, ପାଳବେଗୁନିଆ, ବାଲେଶ୍ୱର ।

❖ ❖ ❖